

Zbigniew Przychodniak

Jak powstawała korbutowa bibliografia Adama Mickiewicza?

Biblioteka 21 (30), 181-204

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIGNIEW PRZYCHODNIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Filologii Polskiej

Jak powstawała korbutowa bibliografia Adama Mickiewicza?¹

Streszczenie. Ranga i zakres twórczości Adama Mickiewicza określają potrzebę i znaczenie opracowań bibliograficznych obejmujących twórczość i literaturę przedmiotową autora *Dziadów* i *Pana Tadeusza*. Początki bibliografii Mickiewiczowskich sięgają lat 40. XIX wieku; w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku powstało wiele bibliografii cząstkowych. Zainicjowana przez Gabriela Korbuta w 1917 roku bibliografia literatury polskiej stała się po roku 1950 podstawą do stworzenia nowej, pełniejszej redakcji w postaci 19-tomowej serii bibliografii poszczególnych epok i wybranych pisarzy. Trwający dziesięciolecia proces przygotowywania i opracowywania dla serii „Nowego Korbuta” zaplanowanego tomu 10 poświęconego Mickiewiczowi przyniósł realizację pierwszej części (literatury podmiotowej) i daje szansę na stworzenie jego nowoczesnej mutacji w formie internetowej strony Bibliografii Mickiewiczowskiej.

Słowa kluczowe: bibliografia literacka, Adam Mickiewicz, „Nowy Korbut”.

Historia „Nowego Korbuta” jest długa i bogata, a droga Mickiewicza do tej zasłużonej, jeszcze niezamkniętej, serii bibliograficznej również nie była krótka ani prosta. Trzeba najpierw przypomnieć początki serii i źródło jej nietypowej nazwy. Zaczątek bibliografii literatury polskiej dokładnie 100 lat temu stworzył Gabriel Korbut, publikując w latach 1917–1921 trzytomowe dzieło *Literatura polska. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*; w latach 1929–1931 opublikował drugą, rozszerzoną do czterech tomów edycję². Pierwsze wydanie obejmowało literaturę polską od początku do

¹ W niniejszym tekście wykorzystałem obszernie napisanego przeze mnie wstępu do publikacji: „Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut”, t. 10, cz. 1: *Adam Mickiewicz – Twórczość*, oprac. zespół pod kierownictwem i redakcją naukową Z. Przychodniaka (oddano do druku w Wydawnictwie IBL PAN).

² T. 1–3, Warszawa 1917–1921; wyd. 2, 1929–1931.

roku 1863, drugie – do roku 1914. Swą żmudną, indywidualną, ponadtrzydziestoletnią pracą Gabriel Korbut (1862–1936), historyk literatury polskiej o orientacji pozytywistycznej, stworzył naówczas nowatorski i zarazem uniwersalny model bibliografii literackiej, zdolny pomieścić i ukazać historyczny, społeczno-kulturowy i biograficzny wymiar zjawisk i procesów literackich. W zaproponowanej przez Korbuta strukturze całości, choć skomplikowanej pod względem kompozycyjnym i miejscami zagmatwanej, funkcjonalne okazało się zbudowanie szerokiego rejestru pisarzy pierwszego i drugiego rzędu (tzw. hasła osobowe) oraz trójczłonowy podział haseł na część podmiotową (twórczość) i przedmiotową (opracowania), poprzedzoną krótkim życiorysem danego pisarza. Listę haseł osobowych dopełniały hasła rzeczowe opisujące wybrane instytucje życia literackiego i kulturalnego (np. Akademia Krakowska, Towarzystwo Iksów), co służyło wydatnemu poszerzeniu rejestrowanych zjawisk i ukazaniu rozwoju literatury na tle procesów społecznych i kulturowych. Zastosowany układ chronologiczno-systematyczny uwzględniał przyjęte schematy periodyzacji dziejów literatury polskiej. Korbut zastosował podział na okresy (w wydaniu drugim): wiek X–koniec XVII wieku (t. 1), wiek XVIII–1820 (t. 2), 1820–1863 (t. 3), 1864–1914 (t. 4).

Trafna pozostaje ocena znaczenia bibliografii Gabriela Korbuta sformułowana wiele lat temu przez Jadwigę Czachowską – wybitną znawczynię polonistycznej dokumentalistyki:

Dzieło Korbuta mimo dość przygodnej informacji biograficznej i niedostatków zestawień bibliograficznych należy się wysoka ocena. Była to po raz pierwszy w Polsce świadomie, w sposób nowoczesny kształtowana bibliografia literacka. Nie ustępowała ówczesnym zagranicznym kompendiom tego typu [...]. Jako źródło informacji z dziedziny historii literatury była przez parę dziesiątków lat dziełem niezastąpionym³.

Bez przesady można stwierdzić, że Gabriel Korbut zasługuje na miano... „Estreichera polskiej bibliografii literackiej”, gdyż odegrał podobną rolę i podobnie (samotnie) pracował jak twórca monumentalnej polskiej bibliografii bieżącej, autor *Bibliografii polskiej* – Karol Estreicher (1827–1908). W charakterystyczny i znamieny sposób potoczyły się dalsze dzieje i kontynuacje prac obu „ojców założycieli nowoczesnej polskiej bibliografii”. Dzieło Estreichera podjął syn Stanisław (1869–1939) i wnuk Karol (1906–1984); pracę Korbuta po II wojnie światowej kontynuowała nowa placówka naukowa. W roku 1950 w Instytucie

³ J. Czachowska, *Bibliografia i biblioteka w pracy polonisty*, Wrocław 1977, s. 92.

Badań Literackich, w zespole kierowanym przez prof. Kazimierza Budzyka podjęto pracę nad kontynuacją dzieła Gabriela Korbuta pomyślaną pierwotnie jako trzecia uzupełniona edycja *Literatury polskiej*. Wynikiem nowych kwerend była gruntowna melioracja i wielokrotny przyrost zasobu informacyjnego bibliografii, a w konsekwencji znacząca modyfikacja struktury całości. Wyrazem tego był nowy, charakterystyczny tytuł opracowania, wskazujący tyleż na związek z dokonaniem pierwszego autora, co na nowy, ambitniejszy, *stricte* naukowy zakrój nowego dzieła: „Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut”. Zaprojektowano już nie „książkę podręczną informacyjną”, lecz gruntownie przebudowaną i poszerzoną, wielotomową bibliografię polskiego piśmiennictwa literackiego, uwzględniającą wszystkich pisarzy ukazanych w szerokich kontekstach społecznych i kulturalnych. Stąd wynikło m.in. dodanie (do haseł osobowych i rzeczowych) haseł ogólnych z literaturą przedmiotu na temat np. średniowiecza, oświecenia w Europie, romantyzmu w Polsce). W istocie rzeczy ambitna praca jednego bibliografa przybrała kształt nowej serii, wielocłonowej i wielotomowej, zaplanowanej od razu na wiele lat, zinstytucjonalizowanej w postaci wieloosobowych zespołów badawczych. W przyjętej strukturze „Nowego Korbuta” poszczególnym okresom literackim przyznano nieporównanie więcej miejsca – w kolejnych dziesięcioleciach powstawały kilkutomowe serie w tomach:

1–3: *Piśmiennictwo staropolskie* (zespół pod kierownictwem Romana Pollaka, Warszawa 1963–1965);

4–6: *Oświecenie* (zespół pod kierownictwem Elżbiety Aleksandrowskiej oraz Tadeusza Mikulskiego, Warszawa 1966–1972, t. 6 w dwóch woluminach);

7–9: *Romantyzm* (oprac. zespół pod kierownictwem Irminy Śliwińskiej i Stanisława Stupkiewicza, Warszawa 1958–1972);

13–16: *Literatura pozytywizmu i Młodej Polski* (oprac. zespół pod kierownictwem Zygmunta Szweykowskiego i Jarosława Maciejewskiego, Warszawa 1970–1982).

Istotnym jakościowym wzbogaceniem koncepcji Korbuta w nowej formule było także wyodrębnienie tomów monograficznych poświęconych pisarzom najwybitniejszym. Takie osobne tomy powstały na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat (podaję niżej według numeracji tomów):

t. 11: *Juliusz Słowacki* (oprac. Halina Gacowa, 2000);

t. 12: *Józef Ignacy Kraszewski* (oprac. Stanisław Stupkiewicz, Irmina Śliwińska, Wanda Roszkowska-Sykałowa, 1966);

t. 17, vol. 1: *Bolesław Prus (Aleksander Głowacki)* (oprac. Teresa Tyszkiewicz, Zygmunt Szweykowski, Jarosław Maciejewski, 1981);

t. 17, vol. 2: *Eliza Orzeszkowa* (oprac. Halina Gacowa, 1999);

t. 17, vol. 3: *Henryk Sienkiewicz* (oprac. Dobroślawa Świerczyńska, 2015);
 t. 18, vol. 1: *Stanisław Wyspiański* (oprac. Wiesława Szymanowska, obecnie znajduje się w opracowaniu redakcyjnym);
 t. 18, vol. 2: *Jan Kasprówic* (oprac. Roman Loth, 1994).

Tak więc po 100 latach od ukazania się pierwszego tomu bibliografii Gabriela Korbuta można uznać, że jego praca, w połowie XX wieku podjęta i rozszerzona przez zespół Kazimierza Budzyka, bliska jest końca. Do zamknięcia serii pozostało niewiele. Brak tylko trzeciej części tomu 18 poświęconej Stefanowi Żeromskiemu, tomu 19 z *Bibliografią czasopism literackich* oraz tomu 10 – Mickiewiczowskiego. I trzeba powiedzieć, że zaplanowany tom 10 na długiej, niemal zapełnionej półce „Nowego Korbuta” od lat stanowił odczuwalną lukę i wielkie wyzwanie dla polonistyki.

Bibliografie nie są tylko doraźnymi kompendiami, pomocniczymi przewodnikami w pracy badaczy i studentów, choć ta funkcja jest niezmiernie ważna. Są również swoistym katalogiem narodowego dziedzictwa kulturowego. Bibliograficzny rejestr to esencjonalny opis stanu literatury narodowej, bilans dokonań, mapa kultury. Dotychczasowa nieobecność Mickiewicza na bibliograficznej mapie Polski nie wynika z niczyjzego zaleniwienia czy błędów administracyjnych. Przeciwnie, jest raczej rezultatem zrozumienia rangi twórczości autora *Dziadów* i stopnia trudności przedsięwzięcia. Na te problemy nałożyły się dodatkowo procesy generacyjne: wykruszało się pokolenie twórców „Nowego Korbuta”, jego najwybitniejszych, najofiarniejszych realizatorów.

Prace bibliograficzne nad twórczością Adama Mickiewicza rozpoczęły się już za życia autora. Symbolicznie początek ten wyznacza przedmowa przyjaciela i współpracownika Mickiewicza, Aleksandra Chodźki, do wydania zbiorowego *Pism Adama Mickiewicza* z roku 1844 – zawierająca pierwszą próbę bibliografii podmiotowej i przedmiotowej autora *Pana Tadeusza*⁴. *Przedmowę Wydawcy* kończy lista książkowych edycji dzieł Mickiewicza, tłumaczeń na kilka języków europejskich, lista opracowań, a nawet pierwsza bibliografia bibliografii (pt. *Rozbiory dzieł i bibliografii*). Listę bibliograficzną poprzedzają znamienne słowa:

⁴ A. Chodźko, *Przedmowa Wydawcy*, w: A. Mickiewicz, *Pisma Adama Mickiewicza na nowo przejrane, dopełnione i za zezwoleniem jego w siódmym z kolei wydaniu do druku podane*, t. 1, Paryż 1844, s. VIII–XI.

A. Mickiewicz znajomszy jest cudzoziemcom bardziej jako człowiek i jako uczony niż jako poeta. Wszakże tyle się już nagromadziło w głównych europejskich językach tłumaczeń, naśladowań, rozpraw i krytyk, że dla zupełności przebieżym tu główniejsze chronologicznym porządkiem⁵.

Za wskazówką Chodźki szli następnii wydawcy, krytycy i biografowie Mickiewicza. Warto dodać, że palmę pierwszeństwa (po Chodźce) wśród bibliografów Mickiewiczowskich i w tym przypadku dzierży Karol Estreicher, który swój *Rys biograficzny* Mickiewicza publikowany w „Rozmaitościach” (dodatku do „Gazety Lwowskiej”) w roku 1859 dopełnił obszerną bibliografią utworów drukowanych i rękopisów autora *Sonetów krymskich*⁶. Notabene rozprawa Estreichera była również pierwszą próbą sporządzenia kalendarium Mickiewiczowskiego. Także syn poety, Władysław Mickiewicz, rozumiał potrzebę bibliograficznego przewodnika i do wielu redagowanych w Paryżu edycji dzieł i opracowań na temat swego ojca (również w języku francuskim) dołączał doraźne zestawienia wydań dzieł i przekładów z Mickiewicza na języki obce. W 1870 roku opublikował w postaci książkowej *Opis bibliograficzny wydań dzieł Adama Mickiewicza*, uzupełniany w późniejszych wydaniach korespondencji lub dzieł⁷; dla odbiorcy międzynarodowego opracował bibliografię przekładów i wydań francuskich⁸.

Bibliograficzne opracowania Mickiewiczowskie stopniowo w drugiej połowie XIX wieku, a zwłaszcza w pierwszej połowie wieku następnego podlegały profesjonalizacji i specjalizacji. Istotną rolę w tym procesie odegrało założone we Lwowie w 1886 roku Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, które w jednym z punktów statutowych wymieniało utworzenie zupełnej bibliografii Mickiewiczowskiej. Zainicjowało ono m.in. ciąg publikacji w kolejnych rocznikach towarzystwa z bibliografią bieżącą mickiewiczianów za lata 1886–1897⁹. Pracę nad bibliografią

⁵ Ibidem, s. VIII.

⁶ K. Estreicher, *Adam Mickiewicz. Rys biograficzny*, „Rozmaitości” 1859, nr 25–36, 42–52 (zestawienia literatury podmiotowej i przedmiotowej w nr. 47–52; przedr. „Postęp” 1863, odb. Wiedeń 1863).

⁷ [W. Mickiewicz], *Opis bibliograficzny wydań dzieł Adama Mickiewicza*, Paryż 1870; toż w wyd.: A. Mickiewicz, *Korespondencja*, t. 1, Paryż 1870 (wyd. uzup., Paryż 1872, t. 2 oraz *Dzieła*, t. 8, Paryż 1880).

⁸ W. Mickiewicz, *Adam Mickiewicz, sa vie et son oeuvre*, Paris 1888 (tu: *Index bibliographique*, s. 369–379).

⁹ Zob. opracowania M. Stankiewicza (za lata 1886–1889), W. Bruchnalskiego (za rok 1890), K. Wojciechowskiego (za lata 1891–1897), „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, R. 1–6, 1887–1899.

Mickiewicza wpisano do celów statutowych towarzystwa. Realizację tego celu Towarzystwo Literackie kontynuowało od roku 1902 na łamach nowego periodyku naukowego zatytułowanego „Pamiętnik Literacki”. Publikowano w nim coroczną *Bibliografię literacką czasopism polskich i obcych* (1901–1907), a następnie redagowane przez Wiktora Hahna w rozszerzonej formule *Wiadomości bibliograficzne* (1912–1921) rejestrujące publikacje literatury podmiotowej i przedmiotowej wszystkich pisarzy polskich (w układzie alfabetycznym).

Obchody setnej rocznicy urodzin wieszczka zaowocowały bogatym plonem bibliografii specjalnych, rejestrów przekładów na inne języki, materiałów i przyczynków bibliograficznych. Z tego okresu na przypomnienie zasługują bibliografie podmiotowa i przedmiotowa opracowane przez Henryka Biegeleisena, dołączone do poszczególnych utworów w lwowskim wydaniu *Dzieł Mickiewicza* z 1893 roku¹⁰. Funkcję kompendiów bibliograficznych w zakresie mickiewiczologii pełniły inne opracowania: antologie *Złota przędza poetów i prozaików polskich* (1884)¹¹ oraz *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej* (tom III z 1907 roku)¹². Warto podkreślić, że takie zestawienie zawierały również oba wydania *Literatury polskiej* Gabriela Korbuta¹³. Niepowodzeniem natomiast zakończyła się pierwsza, ambitna, lecz przedwczesna, próba monografii bibliograficznej – wydana w dwóch osobnych tomach praca wileńskiego polonisty Ludwika Stolarzewicza z roku 1924 zatytułowana *Bibliografia Mickiewiczowska* (opracowania) i *Bibliografia pism Mickiewicza* (utwory)¹⁴. W obszernej recenzji tej publikacji lwowski intrologator, wielki kolekcjoner mickiewiczianów, a później wybitny znawca i zasłużony bibliograf Mickiewicza – Aleksander Semkowicz (1885–1954) – surowo, acz sprawiedliwie ocenił kardynalne błędy metodologiczne, kompozycyjne i rzeczowe popełnione przez niedoświadczonego autora (poczynając od odwróconego układu obu części, gdyż najpierw ukazała się bibliografia przedmiotowa). Długą listę błędów różnego kalibru recenzent zamykał konkluzją:

¹⁰ A. Mickiewicz, *Dzieła*, t. 1–4, Lwów 1893.

¹¹ *Złota przędza poetów i prozaików polskich*, oprac. S. Krzemiński, P. Chmielowski, przedmowa J.I. Kraszewski, t. 1, Warszawa 1884, s. 195–200 (*Bibliografia [Mickiewicza]*).

¹² *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej. Życiorysy, streszczenia, wyjątki*, red. B. Chlebowski, I. Chrzanowski, H. Gale, G. Korbut, S. Krzemiński, t. 3, Warszawa 1907, s. 82–259 (część Mickiewiczowską oprac. B. Chlebowski, nota bibliograficzna na s. 128–132).

¹³ W wydaniu pierwszym: t. 3, Warszawa 1917, s. 14–72; w wydaniu drugim: t. 3, Warszawa 1931, s. 11–61.

¹⁴ L. Stolarzewicz, *Bibliografia Mickiewiczowska*, Wilno 1924, VII, 247 s.; *Bibliografia pism Mickiewicza*, Wilno 1924, X, 183 s.

[...] książka sklecona niezręcznie i bezkrytycznie z wydanych i ogłoszonych dotychczas prac bibliograficznych o Mickiewiczu, nie cechująca się ani oryginalnością układu, ani znajomością przedmiotu przedsięwziętej pracy¹⁵.

Równie negatywnie dzieło Stolarzewicza ocenił Stanisław Pigoń w trzech omówieniach prasowych¹⁶. Warto dodać, że wybitny znawca twórczości autora *Pana Tadeusza* miał w swym dorobku również prace bibliograficzne o Mickiewiczu¹⁷. Znamienny pozostaje tytuł trzeciego artykułu Pigońa na temat pracy Stolarzewicza, wart maksymy-przestrogi dla wszystkich bibliografów: *Bezdroża mechanicznej bibliografii*¹⁸. Cóż, bibliografia Mickiewiczowska nie jest rzeczą łatwą ani małą...

Po II wojnie światowej prace wokół bibliografii Mickiewiczowskiej przyniosły wiele ważnych, lecz, niestety, niepełnych dokonań. Część z nich była ukierunkowana w stronę „Nowego Korbuta”, który w miarę dość szybkiego przyrastania kolejnych tomów w latach 60. i 70. XX wieku stawał się coraz ważniejszym układem odniesienia w dokumentalistyce literackiej lub po prostu kluczowym zadaniem do wykonania. Niestety, znamieniem wielu z tych ambitnie zakrojonych prac stało się swoiste niespełnienie, niedokończenie. Tuż po wojnie „Pamiętnik Literacki” kontynuował własną tradycję, publikując bibliografię mickiewiczianów w czasopismach polskich za lata 1944–1947¹⁹. Aleksander Semkowicz, pierwszy dyrektor założonego w 1950 roku Muzeum Adama Mickiewicza w Warszawie (w 1971 roku zmieniono nazwę na Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza), podjął wielkie zadanie opracowania pełnej *Bibliografii Mickiewiczowskiej*. Swego dzieła nie zdołał ukończyć. Pierwszy tom poświęcony twórczości ukazał się po śmierci autora (w roku 1954)²⁰;

¹⁵ A. Semkowicz, [rec.] L. Stolarzewicz, *Bibliografia Mickiewiczowska* [...], *Bibliografia pism Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki” 1924/1925, s. 470.

¹⁶ Zob. artykuły S. Pigońa w: „Dzienniku Wileńskim” 1924, nr 57 i 61, „Przeglądzie Warszawskim” 1924, nr 38 oraz *Bezdroża mechanicznej bibliografii*, „Pion” 1934, nr 17.

¹⁷ Zob. S. Pigoń, *Uwagi wydawcy*, w: A. Mickiewicz, *Poezje*, t. 1–4, Lwów 1929 (bibliografia autografów i pierwodruków) oraz *Bibliografia przekładów [Pana Tadeusza]*, w: A. Mickiewicz, *Dzieła wszystkie*, t. 4, Warszawa 1943.

¹⁸ S. Pigoń, *Bezdroża mechanicznej...*, s. 11.

¹⁹ M. Grabowska, *Mickiewicziana w czasopismach polskich 1944–1947. (Zestawienie bibliograficzne)*, „Pamiętnik Literacki” 1948, s. 533–550.

²⁰ A. Semkowicz, *Bibliografia utworów Adama Mickiewicza (do roku 1955)*, oprac., uzup. P. Grzegorzcyk, Warszawa 1958. Trzydzieści lat wcześniej ten sam autor opublikował znaczącą pracę *Wydania dzieł Adama Mickiewicza w ciągu stulecia. O wydaniach oryginalnych ogłoszonych za życia poety 1822–1855. Gawęda bibliofilka* (Lwów 1926).

w maszynopisie pozostało opracowanie tłumaczeń (projektowany tom 2), a rejestr opracowań (tom 3) należy dziś do kartoteki Muzeum Literatury. Z tego czasu pochodzi również popularny przewodnik bibliograficzny opracowany przez zespół pracowników Biblioteki Narodowej: *Adam Mickiewicz. 1798–1855. Poradnik bibliograficzny*²¹. Nie spełnia on jednak istotnych wymagań, obejmuje bardzo selektywny wybór wydań i opracowań z lat 1945–1955 i stanowi raczej pokłosie jubileuszowego Roku Mickiewiczowskiego 1955. Notabene to kolejne potwierdzenie prawidłowości, zgodnie z którą tworzenie bibliografii Mickiewiczowskiej, jak i w ogóle recepcja twórczości autora *Dziadów* często wpisywały się w ogólniejsze procesy historyczne. W wieku XIX i w epoce rozbiorów były manifestacją tożsamości narodowej, demonstracją kulturowej suwerenności. W okresie międzywojennym, po odzyskaniu niepodległości – stały się częścią państwowotwórczego kultu wieszczca, a w czasach PRL-u – służyły budowaniu autorytetu i legitymizacji „ludowego” państwa. Z tej perspektywy Mickiewiczowskie bibliografie, niezależnie od zakresu i stopnia ukończenia, jawią się jako interesujący, względnie autonomiczny dyskurs kulturowy. W niczym to nie umniejsza ich rangi ani wartości merytorycznej. Na szczęście, niezależnie od wszelkich możliwych błędów i braków – bibliograf podaje zawsze fakty i tylko fakty...

Trzeba, rzecz jasna, oddzielać, jeśli to możliwe, powstawanie szeroko rozumianej kompletnej bibliografii Mickiewiczowskiej jako celu i modelu idealnego – od historii i perypetii tej jej adaptacji, jaką była ona najpierw w ramach dzieła Gabriela Korbuta, następnie „Nowego Korbuta”. Te dwa ciągi wzajemnie się dopełniały, często przecinały, lecz rządzą się odrębnymi prawami. Zasady bibliografii korbutowej oprócz wypracowanego schematu kompozycyjnego narzucają konieczną selektywność doboru materiału. Te istotne różnice i zarazem charakter zmian przeprowadzonych na potrzeby drugiej redakcji bibliografii Korbuta wyłożyli autorzy pracy *Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny* z roku 1957²², która z konieczności do dziś pełni w mickiewiczologii funkcję głównego opracowania bibliograficznego. Dzieło trojga autorów, należących do zespołu kierowanego przez Kazimierza Budzyka (Irmina Śliwińska, Wanda Roszkowska, Stanisław Stupkiewicz), stanowi swego rodzaju ogniwo pośrednie pomiędzy pracą Korbuta a „Nowym Korbutem”. Ilustracją tego jest charakterystyczny tytuł, wyodrębniający pracę z obu wymienionych

²¹ *Adam Mickiewicz. 1798–1855. Poradnik bibliograficzny*, oprac. Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, Warszawa 1955; wyd. 2 uzup., Warszawa 1955.

²² *Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny*, oprac. I. Śliwińska, W. Roszkowska, S. Stupkiewicz, Warszawa 1957.

edycji. Redaktorzy tomu we wstępie podkreślali przyjęcie założeń nowej serii, pisząc w pierwszym zdaniu: „Tom [...] stanowi część opracowywanej obecnie bibliografii literatury polskiej według *Literatury polskiej* Gabriela Korbuta”²³. A jednocześnie – akcentując skalę przeprowadzonych zmian i uzupełnień w toku kwerend autopsyjnych – zaznaczali, że wykonana praca stanowi „fragment naszej korbutowej bibliografii”²⁴. Wymieniali istotne redukcje opisu w zakresie wykazu twórczości, ograniczonego do pierwodruków (bez wydań następnych), pozbawionego informacji o autografach. Pisali m.in.:

Korespondencja i materiały są opracowane w sposób sumaryczny; zestawienie raczej odsyła do źródeł, niż je zastępuje. W dziale opracowań pomijane są zasadniczo – z małymi wyjątkami – artykuły z prasy codziennej. Pominięte są wszystkie podręczniki historii literatury polskiej [...]. Z rozpraw w językach obcych [...] podano jedynie pozycje o charakterze ogólnym lub źródłowym. Pominięto wszelkie utwory na cześć poety [...]²⁵.

Niektóre z tych zasad (np. selekcjonowanie druków doraźnych, utilitarnych) należą do kanonu „Nowego Korbuta”, niespełnienie innych sprawia jednak, że z założenia *Zarys bibliograficzny* z 1957 roku stanowił swoiste przygotowanie, przybliżenie do planowanego tomu 10 serii. Różne okoliczności sprawiły, że *Zarys* na długie lata stał się głównym, najważniejszym kompendium bibliograficznym dla mickiewiczologów. Dziś, po 60 latach, z oczywistych powodów nie spełnia oczekiwań, nie odzwierciedla najnowszego stanu badań.

Ze względu na zakres chronologiczny zdecydowanie lepiej wymóg aktualności spełnia obszerne hasło dotyczące Mickiewicza w nowszym dziele, którego koncepcja i kształt także były pochodną „Nowego Korbuta”. Chodzi o tzw. Małego Korbuta, czyli pięciotomowe opracowanie zespołowe *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, które ukazało się w latach 2000–2004²⁶. Oba dzieła łączy swoista unia personalna: nowe przedsięwzięcie zainicjował Jarosław Maciejewski, a całość koordynował Roman Loth. Wielu autorów tomów „Nowego Korbuta” pracowało przy Małym Korbutcie;

²³ Ibidem, s. 5.

²⁴ Ibidem, s. 9.

²⁵ Ibidem, s. 6.

²⁶ *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 1–5, Warszawa 2000–2004 (hasło *Adam Mickiewicz*, oprac. J. Maciejewski, uzup. J. Fiećko, t. 3, Warszawa 2002, s. 16–46).

redaktorami działów byli: Tadeusz Witczak (literatura staropolska), Elżbieta Aleksandrowska (oświecenie), Zofia Trojanowiczowa (romantyzm), Jarosław Maciejewski (literatura pozytywizmu i Młodej Polski, po śmierci prof. Maciejewskiego w roku 1987 – Wiesława Albrecht-Szymanowska); wśród autorów haseł osobowych spotykamy m.in. Halinę Gacową, Annę Polakowską, Wandę Roszkowską-Sykałową, Izabelę Teresińską.

W *Dawnych pisarzach polskich* model „Nowego Korbuta” został zaktualizowany, a także poddany syntetyzującej i modernizującej redakcji, z zachowaniem trzyczęściowej konstrukcji haseł osobowych (poszczególne pisarzy). Istotną modyfikację stanowiło odstępnie od podziału według epok literackich na rzecz jednolitego, alfabetycznego układu haseł (pisarzy). Granicę końcową opracowania wyznacza umownie rok 1918.

Dalszy krok modernizacyjny stanowiło umieszczenie zdigitalizowanej wersji całości w formacie PDF na stronie internetowej Repozytorium Cyfrowego Instytutów Naukowych²⁷, co znakomicie rozszerza i ułatwia dostęp do kompendium. Należy podkreślić, że również niektóre tomy „Nowego Korbuta” zostały w ten sam sposób skopiowane i udostępnione na platformie rcin.org.pl²⁸. Takie rozwiązanie stanowi najprostszy i stosunkowo najłatwiejszy sposób wprowadzenia kompendiów bibliograficznych do zasobów sieci internetowej. A nie ulega wątpliwości, że digitalizacja i internetowy dostęp do źródeł bibliograficznych będą należeć do najpilniejszych zadań wynikających z rozwoju nowych technologii. Tak zresztą już się dzieje, czego dowodem może być dostępna w Internecie Polska Bibliografia Literacka, która przeszła ewolucję od drukowanych roczników (za lata 1944–1989), następnie na płycie kompaktowej CD (rok 1989, lata 1990–1995) – do internetowej bazy danych²⁹.

Głównym walorem Małego Korbuta jest prostszy (zwłaszcza dla mniej wyrobionych odbiorców) – alfabetyczny (nie historycznoliteracki) układ głównych haseł, a przede wszystkim zaktualizowana o dalsze 30–40 lat bibliografia literatury przedmiotowej. Niemniej, publikacja *Dawnych pisarzy polskich*, adresowana do szerszego kręgu odbiorców, ani nie unieważniła „Nowego Korbuta”, ani nie zwolniła polonistów

²⁷ Zob. <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=61304&from=pubindex&dirids=70&lp=99> [dostęp: 30.06.2017].

²⁸ Zob. plik PDF tomu 16, vol. 1: http://rcin.org.pl/Content/61256/WA248_80300_III-4042_nowy-korbut-16-1_o.pdf [dostęp: 30.06.2017].

²⁹ Adres elektroniczny Polskiej Bibliografii Literackiej: <http://pbl.ibl.poznan.pl> [dostęp: 30.06.2017].

z obowiązku kontynuowania (lub dokończenia) całości zgodnie z pierwotnym planem. Wanda Roszkowska-Sykałowa (1923–1994) – współautorka *Zarysu bibliograficznego* z 1957 roku, a później także tomu 12 poświęconego Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu i serii romantycznej (tomy 7–9) – miała tego pełną świadomość, skoro po roku 1970 podjęła na nowo trud opracowania tomu 10 „Nowego Korbuta”. Pracowała nad tym do końca życia (zmarła w 1994 roku). W Bibliotece Instytutu Badań Literackich PAN pozostawiła cztery pokaźne teki maszynopisów, opatrzone tytułem: *Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny. Część I. Twórczość i materiały*. Zawierają one ujętą całościowo, choć w niektórych zakresach niekompletną, bibliografię podmiotową Mickiewicza. Wiadomo, że Wanda Roszkowska zbierała ponadto materiały do korespondencji, do działu tłumaczeń na języki obce, rejestrowała dane do bibliografii przedmiotowej. Tych kwerend już nie zdążyła ukończyć; nie zdołała zredagować dalszych części. Zachowane (i uporządkowane) cztery teki *Zarysu bibliograficznego* przynoszą, na co wskazuje powtórzony tytuł wydania z 1957 roku, próbę uzupełnienia części podmiotowej wcześniejszej pracy. Poszczególne hasła zawierają podstawowe informacje: tytuł lub incipit utworu, czas powstania, opis pierwodruku, wiadomości o autografie (lub autografach), o wydaniach następnych. Główny zrąb pracy powstał w latach 70. XX wieku, o czym świadczy fakt, że zestawienie wydań zbiorowych i wyborów twórczości Mickiewicza sięga roku 1979, w sporadycznych wypadkach dochodzi do roku 1980 lub 1981.

Maszynopisy autorki *Zarysu bibliograficznego*, choć bliskie standardom „Nowego Korbuta”, stanowią cenny dokument pomocniczy, wymagający dalszych kwerend i uzupełnień. Brak w nich systematyki działowej dla poszczególnych haseł odpowiadających pojedynczym utworom Mickiewicza. Brak także informacji o przeróbkach utworów na dzieła innych sztuk (teatralnych, muzycznych, radiowo-telewizyjnych), przekładach i wydaniach obcojęzycznych. Również lista publikacji (następnych wydań poszczególnych utworów) jest wysoce selektywna.

Ze zrozumiałych powodów wszystkie dotychczasowe, zrealizowane czy nieukończone, prace bibliograficzne o Mickiewiczu, w tym kwerendy wykonane przez Aleksandra Semkowicza, Wandę Roszkowską-Sykałową, nie uwzględniały ogromnego przyrostu wiedzy mickiewiczologicznej, jaki nastąpił w drugiej połowie XX wieku i minionych latach wieku obecnego. Nie sposób wyliczyć wszystkich nowych prac edytorskich, biografistycznych, monografii i przyczynków o twórczości Mickiewicza. Do nich należy fundamentalna seria „Kroniki życia i twórczości Adama Mickiewicza”, zainicjowana w 1957 roku przez

Stanisława Pigonia tomem za lata 1798–1824³⁰, później kontynuowana kolejnymi pracami indywidualnymi lub wspólnymi zespołu, który tworzyły Maria Dernałowicz (1928–2009), Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka (1917–1975). Choć kalendarium Mickiewiczowskie pozostaje niepełne (brak tomów za lata 1825–1831)³¹, jest nieocenionym źródłem wiedzy faktograficznej o życiu i kontekstach genetycznych utworów Mickiewicza, stanowi podstawę i punkt wyjścia do wszelkich ustaleń historycznoliterackich i kolejnych, choćby i najbardziej abstrakcyjnych, prób interpretacyjnych.

Równie wielkie znaczenie miały kolejne przedsięwzięcia edytorskie w całościowy sposób porządkujące literacką i epistolarną spuściznę Mickiewiczowską, angażujące zespoły kilku pokoleń badaczy, przynoszące coraz pełniejszy aparat krytyczny. Po popularnonaukowych, lecz solidnych publikacjach: Wydaniu Narodowym (1949–1955) i Wydaniu Jubileuszowym (1955) powstało 16-tomowe Wydanie Rocznicowe (1993–2004), na nowo skonstruowane, poddane gruntowej melioracji i aktualizacji w stosunku do poprzednich. I w tym przypadku było to przedsięwzięcie zespołowe, wieloosobowe, skupiające siły najlepszych filologów i znawców romantyzmu polskiego. Pracom wieloosobowych zespołów przewodzili Leon Płoszewski (Wydanie Narodowe), Julian Krzyżanowski (Wydanie Jubileuszowe) oraz Zofia Stefanowska, Czesław Zgorzelski i Zbigniew Jerzy Nowak (Wydanie Rocznicowe). Duże znaczenie badawcze miało także, zainicjowane w 1971 roku pod kierunkiem Konrada Górskiego, nowe wydanie krytyczne *Dzieł wszystkich Mickiewicza*³². Wprawdzie udało się opracować tylko spuściznę liryczną poety (tom 1 liczący cztery woluminy przygotował Czesław Zgorzelski) oraz *Pana Tadeusza* (tom 4, w opracowaniu Konrada Górskiego), jednak o jego wartości przesądza bogaty aparat krytyczny, skrupulatne komentarze filologiczne. Osobne miejsce zajmuje dokumentacyjne, dwuczęściowe (1973 i 1998) wydanie autografów: *Wiersze Adama Mickiewicza w podobiznach autografów*, w opracowaniu

³⁰ M. Dernałowicz, K. Kostenicz, Z. Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798–1824*, przedmowa S. Pigoń, „Kronika życia i twórczości Mickiewicza”, red. S. Pigoń, Warszawa 1957.

³¹ Istnieją dwa opracowania za lata 1825–1831 w formie roboczych maszynopisów opracowanych przez: Siemiona Łandę (okres rosyjski, maszynopis, Biblioteka IBL PAN w Warszawie) i Janusza Ruszkowskiego (pobyt w Wielkopolsce).

³² A. Mickiewicz, *Dzieła wszystkie*, red. K. Górski, t. 1, oprac. C. Zgorzelski: *Wiersze [Część 1] 1817–1824*, Wrocław 1971; *Część druga. Wiersze 1825–1829*, Wrocław 1971; *Część trzecia. Wiersze 1829–1855*, Wrocław 1981; *Część czwarta. Wiersze, uzupełnienia i materiały*, Wrocław 1986.

Czesława Zgorzelskiego oraz Zofii Stefanowskiej i Marii Kalinowskiej³³. Jeszcze inne walory ma niedawne, dwujęzyczne wydanie twórczości francuskojęzycznej Mickiewicza (oprócz prelekcji paryskich) w przekładzie i opracowaniu Joanny Pietrzak-Thébault³⁴. Listę nowych opracowań, wydań utworów, przyczynków i odkryć w Mickiewiczowskim Oceanie życia i twórczości można by długo ciągnąć, ograniczę się jeszcze do jednego przykładu: edycji krytycznej *Dziadów* drezdeńskich wraz z podobizną autografu w opracowaniu Zofii Stefanowskiej i Marii Prussak³⁵.

Do powyżej wskazanych nowych prac dodać trzeba jeszcze jeden, bodaj najbardziej ekscytujący wymiar badań mickiewiczowskich: znaleziska zaginionych tekstów, odkrycia nieznanymi listów poety, rozpoznania atrybucyjne w stosunku do utworów o hipotetycznym autorstwie Mickiewicza. Ponownie – na prawach przykładów – wymieńmy publikację szczęśliwie odnalezionego tzw. albumu Piotra Moszyńskiego z autografami 42 wierszy poety oraz inne mickiewicziana nabyte przez Tomasza Niewodniczańskiego³⁶, wiele listów, ogłaszanych m.in. w roczniku Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza „Blok-Notes”³⁷.

Historia Mickiewiczowskich bibliografii to długi ciąg prac kolejnych, ukończonych i niedokonanych, nigdy kompletnych ani ostatecznych, przecież sumujących się, przyrastających w nieszyfowym trudzie kolejnych autorów, zespołów, pokoleń. Praca bibliografa nigdy nie kończy się, zawsze się dodaje, dopełnia.

Gdy wiosną 2010 roku przyjechał z Instytutu Badań Literackich w Warszawie do Poznania prof. Roman Loth – z misją przekazania „pałeczki” korbutowej zespołowi polonistów z Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza – wiedzieliśmy, na jak trudną, a jednocześnie ważną wchodzimy drogę. Niezrealizowany ciągle tom 10

³³ *Wiersze Adama Mickiewicza w podobiznach autografów*, cz. 1: 1819–1929, oprac. C. Zgorzelski, Wrocław 1973, cz. 2: 1830–1855, oprac. C. Zgorzelski, red. nauk. Z. Stefanowska, M. Kalinowska, Wrocław 1998.

³⁴ A. Mickiewicz, *Prose artistique. Contes, essais, fragments. Proza artystyczna. Opowiadania, szkice, fragmenty*, wstęp, oprac. J. Pietrzak-Thébault, Warszawa 2013.

³⁵ A. Mickiewicz, *Dziadów część III. Podobizny autografów. Transliteracje. Komentarze*, oprac. edyt. Z. Stefanowska, współpraca M. Prussak, Warszawa 1998.

³⁶ *Mickiewicziana w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu* [cz. I], oprac. M. Danilewicz-Zielińska, J. Odrowąż-Pieniążek, Warszawa 1989; [cz. II] *Wiersze w albumie Moszyńskiego*, oprac. M. Danilewicz-Zielińska, J. Odrowąż-Pieniążek, Warszawa 1993.

³⁷ Zob. m.in. E. Sawrymowicz, *Nieznane listy A. Mickiewicza*, „Ruch Literacki” 1971, nr 2, s. 113–118; [Sześć nieznanymi listów A. Mickiewicza], „Blok-Notes” 1999, nr 12/13, s. 9–43 (oprac. M. Dernałowicz, J. Odrowąż-Pieniążek, J. Pietrzak-Thébault, M. Prussak).

„Nowego Korbuta” nadal czekał na swych wykonawców. Zachętą były dotychczasowe publikacje częściowe, swoistym zobowiązaniem – prace niedokończone, przerwane. Dodatkowy bodziec stanowiły liczne więzi personalne – ważny udział w tworzeniu „Nowego Korbuta” od samego początku mieli poznańscy historycy literatury i dokumentaliści: Jarosław Maciejewski, Zygmunt Szweykowski, Roman Pollak, Tadeusz Witczak, Edward Pieścikowski, Zofia Trojanowiczowa, Michał Witkowski, Wiesława Szymanowska, Anna Polakowska.

Przyjmując propozycję prof. Lotha i Instytutu Badań Literackich, już na dobre od końca 2011 roku podjęliśmy się zadania opracowania pierwszej części tomu 10 korbutowej bibliografii Mickiewicza, tj. literatury podmiotowej³⁸. Taka decyzja wynikała logicznie z metodologii bibliografii pisarskich, w oczywisty sposób narzucającej konieczność opisania w pierwszej kolejności twórczości Mickiewicza. Lapidarnie zasadę tę wyraził Aleksander Semkowicz w przywołanej wyżej recenzji pracy Stolarzewicza: „Jeżeli ma się pisać o *Panu Tadeuszu*, trzeba żeby ten *Pan Tadeusz* wprawdzie istniał”³⁹. Taki harmonogram pracy narzuca również kompozycja tomów serii; nie przypadkiem tak wiele wcześniejszych nieukończonych przedsięwzięć (Semkowicza, Roszkowskiej) najpełniejszą postać osiągnęło właśnie w podmiotowej części. Rzecz jasna, pojęcie „twórczości”, a więc zakresu rzeczowego podmiotowej części tomu 10 – trzeba w tym przypadku rozumieć szeroko. W polu naszej uwagi znalazły się wszelkiego rodzaju i gatunku utwory literackie (poetyckie, krytycznoliterackie, tłumaczenia z innych literatur), a także pisma filomackie (np. instrukcje organizacyjne, sprawozdania, referaty), artykuły krytycznoliterackie, pisma historyczne (np. nieukończone *Pierwsze wieki historii polskiej*, stenogram artykułu w języku francuskim *Les origines de l' Italie*), szkice filozoficzne (np. *Uwagi na marginesie dzieł Spinozy*) i filozoficzno-religijne (tu zwłaszcza obfite pisma i przemówienia z okresu głoszenia nauk Andrzeja Towiańskiego), wykłady (lozańskie i paryskie), przemówienia (m.in. polityczne wystąpienia we Włoszech z okresu Legionu Polskiego w 1848 roku), wszystkie listy. I oczywiście, wcale liczne, niektóre słynne, Mickiewiczowskie improwizacje, przejaw kultury literackiej romantyzmu i symbol poetyckiego geniuszu autora *Wielkiej Improwizacji*. Notabene ten tytuł jest typową innowacją bibliograficzną, gdyż w strukturze III części *Dziadów* widnieje „skromniejszy” tytuł: *Improwizacja*, a pierwotnie, w pierwszym rękopisie, był jeszcze bardziej zaskakujący: *Improwizacja w kozie*.

³⁸ Praca powstawała w ramach grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 0051/FNiTP/H11/80/2011.

³⁹ A. Semkowicz, [rec.] L. Stolarzewicz, s. 465.

Na pierwszy rzut oka w kategoriach ilościowych twórczość Adama Mickiewicza nie wydaje się obfita. W wydaniach zbiorowych, choć niekoniecznie kompletnych, zajmuje z grubsza szesnaście tomów (z listami). To mało w porównaniu z gigantami literatury światowej, takimi jak Wiktor Hugo czy nasz Kraszewski, mający na swoim koncie setki tomów powieściowych, poetyckich, dramatycznych, krytycznoliterackich, podróźniczych. I nie chodzi nawet o wartościującą ocenę dorobku pisarskiego, w wyniku której liczący kilkanaście ksiązek dorobek autora *Dziadów* staje się nieporównywalny. Szczególną cechą utworów Mickiewicza, choćby pomniejszych, nieliterackich – widoczną dopiero z perspektywy bibliografa – jest niezwykle bogactwo relacji interpersonalnych i intertekstualnych oplatających każdy wytwór jego pióra. Każdy Mickiewiczowski tekst posiada własną historię powstania, perypetie rękopiśmienne (*Pan Tadeusz* istnieje w kilkunastu autografach różnej objętości i z różnych faz pisania utworu), historię wydawniczą i translatorską. Niemal każdy z pierwodruków Mickiewiczowskich powstawał w określonych warunkach, we współpracy z wieloma osobami, przyjaciółmi, wydawcami. Mickiewiczowskie tropy prowadzą do kluczowych miejsc i momentów historycznych dotyczących Polski, Rosji, Francji, Włoch, Szwajcarii (by wymienić tylko główne miejsca pobytu i działalności). W ten sposób dzieje jednego utworu – bibliograficznie rozpisane na losy autografów, kolejnych publikacji i tłumaczeń na języki obce – prowadzą nas po ogromnych przestrzeniach historii i kultury od końca XVIII do XX wieku. Wynika to również z wyjątkowo głębokiego zanurzenia i biografii, i twórczości Mickiewicza w kontekstach historycznych i politycznych swej epoki. Bardzo wcześnie, już za życia, Adam Mickiewicz stał się człowiekiem-instytucją. W latach 40. i 50. XIX wieku przyjeżdżano z kraju do Paryża, by zobaczyć autora *Dziadów*, zamienić z nim kilka słów...

Różnorodność spuścizny Mickiewiczowskiej, a w konsekwencji formalno-gatunkowa klasyfikacja tak rozumianego zbioru jednostek bibliograficznych stała się podstawą układu podmiotowej części korbutowego tomu, ułożonego w piętnastu głównych działach; niektóre podlegały dalszej, wewnętrznej parcjalizacji. Konstrukcja kolejnych działów i poddziałów w serii „Nowego Korbuta” oparta jest na umownych zasadach. Do takich należy np. wyodrębnione (w działach) rejestrowanie (w układzie chronologicznym) listów pisarza, także wydań zbiorowych za życia i po śmierci autora, wydań wyborów twórczości w przekładach na inne języki (w kolejności alfabetycznej języków). Nieco odmienny charakter mają niektóre inne działy utworzone dla oddania cech swoistych spuścizny danego pisarza. W przypadku Mickiewicza co najmniej dwa obszary tekstowe warte były odrębnego potraktowania (w działach). Chodzi

o fenomen utworów przypisywanych Mickiewiczowi oraz pokaźny zbiór utworów niedochowanych. Można by rzec, że teksty obu tych kategorii należą już do pogranicza twórczości Mickiewicza i rejonów literatury apokryficznej lub wręcz potencjalnej. Nie można jednak ich pominąć, gdyż należą do sfery faktografii literackiej mającej duże znaczenie dla pełnego opisu twórczości Mickiewicza. Trzeba powiedzieć, że ustalenia atrybucyjne, hipotezy i przypuszczenia na temat ewentualności znalezienia jakiegoś tekstu jako utworu Mickiewiczowskiego – należą do najbardziej ekscytujących zajęć mickiewiczologów. Każdy chciałby znaleźć nowy nieznaną wiersz genialnego twórcy... Im bardziej autor popularny, tym większa jest pokusa powiększenia jego spuścizny. Nieraz tego rodzaju ambicje i szlachetne motywacje prowadziły do przypuszczeń pochopnych, opinii życzeniowych, czasem – do celowych mistyfikacji i fałszerstw. O znaczeniu tych ustaleń świadczy wyodrębnienie w wielu wydaniach zbiorowych Mickiewicza osobnych części z „utworami o niepewnej autentyczności autorstwa lub tekstu”⁴⁰.

W naszej pracy uznaliśmy za konieczne dodatkowe podzielenie zbioru tego rodzaju tekstów na „Utwory błędnie przypisane” oraz „Utwory o autorstwie [Mickiewicza] prawdopodobnym”. W pierwszym przypadku chodzi o teksty, których autorstwo Mickiewicza w toku badań definitywnie odrzucono; w drugim – nadal w mniejszym lub większym stopniu pozostają one „podejrzewane” o sprawstwo Mickiewicza. Dla przykładu: do pierwszej grupy należą m.in. anonimowo ogłoszone w Wilnie w roku 1818 i 1819 wiersze *Na śmierć Tadeusza Kościuszki* i *Karylla. Powieść litewska*; w obu przypadkach autorstwo Mickiewicza wysunął Estreicher, a zakwestionował Pigoń. W grupie drugiej, bardziej interesującej, gdyż w odniesieniu do nich prawdopodobieństwo autorstwa Mickiewicza nadal pozostaje aktualne, niekiedy wysokie, znalazło się w sumie 27 utworów – wierszy, improwizacji, artykułów. Są wśród nich m.in.: wiersz wpisany do albumu Joanny Zaleskiej *Nieznanomi wędrowcy w dalekiej krainie...* z 1828 roku, tekst piosenki do muzyki Marii Szymanowskiej *Śpiewek na dwa głosy* z 1829 roku, kilka improwizacji, artykuły polityczne z „Pielgrzyma Polskiego” z 1833 roku, artykuły z francuskiego dziennika „La Tribune des peuples” z roku 1849. Korzystając z okazji, przytoczmy należący do tej grupy czterowiersz z improwizacji wygłoszonej przez Mickiewicza w Berlinie podczas uczty pożegnalnej zorganizowanej przez wielkopolskich przyjaciół i znajomych poety:

⁴⁰ Zob. A. Mickiewicz, *Wiersze*, w: *Dzieła*, Wydanie Rocznicowe, t. 1, s. 469–489.

Choć ja z Litwy, wy z Poznania,
Chociaż różne nosim bronie,
Nic nam jednak nie zabrania
Podać sobie bratnie bronie⁴¹.

W przypadku improwizacji, których Mickiewicz nie publikował (a nawet zabraniał ich notowania!), sfera hipotetyczności dosięga także samego tekstu, wierności przekazu, niemniej większość utworów z tej grupy czeka na definitywne zakwalifikowanie do oficjalnego kanonu dzieł Mickiewicza tylko z powodu braku ewidentnych, literalnych dowodów. Jak się okazuje, Mickiewicz wciąż pisze...

Jeszcze inną kategorię utworów Mickiewicza w ramach przygotowanego tomu bibliografii podmiotowej, wyjątkowego w całej serii „Nowego Korbuta”, stanowi dział „Utwory niedochowane”. Do nich należą osnute legendy, zagubione, a niekiedy po prostu zniszczone, Mickiewiczowskie kontynuacje *Dziadów*, *Pana Tadeusza*, liczne improwizacje niezapisane choćby we fragmentach, fragmenty utworów zaniechanych. Ktoś mógłby rzec, że taki spis utworów nieistniejących (w naszym opracowaniu liczy on 61 pozycji) ma charakter fantasmagoryczny. By tego uniknąć, przyjęliśmy kryterium wiarygodnych informacji o napisaniu utworu (lub fragmentu) przez Mickiewicza; nie uwzględnialiśmy wzmianek o utworach zamierzonych, planowanych. Rezultaty takiej kwerendy wydają się interesujące, gromadzą w jednym miejscu wiadomości o utworach, o których warto pamiętać, których warto poszukiwać. Na tej liście znajdują się m.in.: rozprawa magisterska *De criticae usu atque praestantia*, z pewnością złożona promotorowi (profesorowi Grodkowi), ballada *Rozstanie* z 1820, rozprawa *O Miłosierdziu Bożym* z 1848 roku.

Wyżej omówione zagadnienia szczegółowe z zakresu mickiewiczologii to oczywiście tylko niektóre z problemów i rozwiązań przyjętych w trakcie pracy nad pierwszą częścią tomu „Nowego Korbuta” z bibliografią podmiotową. Po pięciu latach od rozpoczęcia pracy przez poznański zespół możemy uznać, że zasadniczo pierwsza część korbutowego dzieła Mickiewiczowskiego została ukończona. Piszę „zasadniczo”, gdyż z pewnością nasze opracowanie wymaga jeszcze uzupełnień, sprostowań, nie mówiąc o niezamierzonych, nieuświadomionych potknięciach. W tej chwili znajduje się w opracowaniu redakcyjnym w Wydawnictwie Instytutu Badań Literackich PAN. Jest szansa, że drukiem ukaże się w końcu 2017 lub na początku 2018 roku. Ale i wtedy będzie to dopiero

⁴¹ A. Mickiewicz, [Fragment improwizacji w Berlinie], w: *Dzieła*, Wydanie Rocznicowe, t. 1, s. 485.

połowa korbutowego planu. Realizacji domaga się druga część tomu 10 z przedmiotową częścią bibliografii. Miejmy nadzieję, że i to zadanie, choć ogromne, uda się wykonać w nieodległej, dającej się przewidzieć perspektywie czasowej.

Niezależnie od aktualnego stanu Mickiewiczowskiej bibliografii na koniec niniejszego omówienia pozwolę sobie na trzy uwagi natury ogólniejszej, wynikające z dotychczasowych doświadczeń w pracy nad częścią pierwszą. Jeśli zadanie stworzenia bibliografii Mickiewiczowskiej (w korbutowym wydaniu) okazało się wykonalne w jakkolwiek zadowalającej postaci – to przyczyniły się do tego trzy zasadnicze czynniki. Po pierwsze, przyjęta od samego początku serii „Nowego Korbuta” zasada selekcji materiałów. Bez tego „przyznany” Mickiewiczowi tom 10 musiałby rozrosnąć się do objętości co najmniej kilkunastu woluminów. By sobie uświadomić skalę przedsięwzięcia, wystarczy choć szacunkowo zsumować objętość dotychczasowych bibliografii specjalnych Mickiewicza, częściowych, obejmujących zestawienia wydań w języku polskich, przekładów na języki obce, przeróbek teatralnych, filmowych itp. Bibliografia bibliografii Mickiewiczowskich liczy dzisiaj dziesiątki pozycji⁴², niektóre z nich to wydania książkowe. Jeśli ten Ocean Mickiewiczowski jest w ogóle do ogarnięcia, to z pewnością jego opisanie wykracza poza ramy „Nowego Korbuta” jako bibliografii specjalnej – adresowanej przede

⁴² Podaję przykładowych kilkanaście tytułów publikacji opisujących recepcję twórczości Mickiewicza w innych krajach (chronologicznie): P. Kon, *Mickiewicz w języku karaimskim i Przekłady Mickiewiczowskie w literaturze hebrajskiej i żydowskiej*, „Źródła Mocy” 1927, z. 1, s. 68 i 47–67; K. Świerkowski, *Mickiewicz po łotewsku*, „Pamiętnik Literacki” 1932, z. 1; A.P. Coleman, M.M. Coleman, *Adam Mickiewicz in English*, New York 1940; uzupełnienie w: *Mickiewicziana. Articles, translation, bibliographies*, New York 1946; A. Kozocsa, *Mickiewicz en Hongrie*, Budapeszt 1950 (wyd. pol.: „Pamiętnik Literacki” 1952 i odb.); E. Kupfer, S. Strelcyn, *Mickiewicz w przekładach hebrajskich*, Wrocław 1955; J. Bánsky, *Slovenske mickiewicziana. (Bibliografia)*, Bratysława 1955; wyd. pol. w: J. Magnuszewski, *Mickiewicz wśród Słowaków*, Wrocław 1956 i odb.; P. Dinekov, *Mickiewicz w Bułgarii*, Warszawa 1956; *Bibliografiâ russkich perekladov proizvedenij Adama Mickiewiča*, oprac. Wsesojuznaâ gosudarstvennaâ biblioteka inostrannoï literatury (B. Stefanov i I. Kurant), Moskwa 1956; D. Živanović, *Mickiewicz w literaturze serbo-chorwackiej*, Warszawa 1956; J. Bečka, *Czeska bibliografia Adama Mickiewicza 1826–1960*, red. S. Vrtel-Wierczyński, Warszawa 1965; K. Ocias, *Recepcja Mickiewicza w okresie powojennym na Węgrzech*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1977, s. 61–69; *Peraklady tvorau Adama Mickeviča na belaruskûu movu*, w: *Adam Mickevič i Belarus' / Adam Mickiewicz a Białoruś*, red. nauk. A. Maldzis, T. Niegodzisz, Mińsk 1997, s. 217–228; H. Åkerström, *Bibliografi över polsk skönlitteratur översatt till svenska. Bibliografia szwedzkich przekładów z polskiej literatury pięknej*, „Acta Bibliothecae Universitatis Gothoburgensis” [Göteborg], November 2015, s. 114–120.

wszystkim do studiujących i badaczy literatury polskiej. Oczywiście, zasada selektywnego doboru nie może dotyczyć materiałów oryginalnych i ważnych, tj. opisu podstawowych postaci utworów pisarza, a więc autografów, pierwodruków i pierwszych publikacji czasopiśmienniczych, publikacji kontrolowanych przez autora, pierwszych wydań książkowych. Konieczną selekcję można natomiast przeprowadzić pośród publikacji niejako „wtórnych”, doraźnych, fragmentarycznych. Taki charakter mają przedruki w prasie codziennej, w podręcznikach szkolnych i w innych publikacjach okolicznościowych.

W trakcie kwerend stosowaliśmy zasadę dążenia do kompletności w odniesieniu do druków zwartych, a także XIX-wiecznych tłumaczeń na języki obce. Rejestr tłumaczeń z Mickiewicza należy do najtrudniejszych zadań bibliografa. Do „naturalnych” trudności związanych z dostępem do publikacji z różnych krajów, drukowanych w różnych językach (i alfabetach!), co wymaga stosowania transkrypcji pisowni, dochodzi wyjątkowa skala ilościowa, gdyż nie ulega wątpliwości, że Mickiewicz zajmuje pierwsze miejsce pod względem liczby tłumaczeń pisarzy polskich na języki obce. Pod tym względem na pewno nasze opracowanie dalekie jeszcze jest od w pełni satysfakcjonującego stanu. Formą dopełnienia informacyjnego oraz substytucji wielu danych jest zastosowane w dziale „Wybory twórczości w przekładach” informowanie – każdorazowo na końcu list wydań z danego języka – o istniejących bibliografiach tłumaczeń Mickiewicza. Drugim miejscem rejestrowania tłumaczeń (w porządku alfabetycznym języków) są hasła poświęcone poszczególnym utworom. Tym sposobem czytelnik otrzymuje ogłęd translologicznej recepcji Mickiewicza w dwóch odstępach: jako tłumaczeń pojedynczych, konkretnych utworów oraz jako zbiorów tłumaczeń (publikacji co najmniej trzech utworów w jednym miejscu czy tomie).

W sposób selektywny potraktowaliśmy prężnie rozwijający się obszar publikacji cyfrowych i internetowych. Zrezygnowaliśmy z rejestrowania internetowych publikacji utworów Mickiewicza – bardzo rozpowszechnionych, lecz często mało starannych, wręcz „przypadkowych”, z reguły pozbawionych adnotacji wydawniczej lub aparatu krytycznego. Uwzględniliśmy natomiast dynamicznie rosnący rynek publikacji cyfrowych w postaci wydań typu e-book i audiobook – te publikacje rejestrujemy na jednolitej liście wydań następujących poszczególnych utworów Mickiewicza.

Drugi czynnik służący optymalizacji przyjętego trybu pracy stanowiło zbudowanie zespołu wykonawców dzieła. Taki zespół powstał spośród pracowników Zakładu Literatury Romantyzmu, Pracowni Dokumentacji Literackiej (obie placówki należą do Instytutu Filologii Polskiej

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza) oraz Ośrodka Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego (Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu) i ostatecznie ukształtował się w składzie: Jerzy Borowczyk, Zofia Dambek, Elżbieta Lijewska, Alicja Przybyszewska, Zbigniew Przychodniak (kierownik projektu). Przyjęliśmy zasadę dwufazowego toku pracy (abstrahując od prac koncepcyjnych, rozwiązań kompozycyjnych, analizy danych). Pierwszą wyznaczały kwerendy i ustalenia bibliograficzne *sensu stricto*, rozpoznanie materiałów pisanych (rękopiśmiennych, maszynopisowych, drukowanych) w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych, w miarę możliwości oparte na autopsji i krytycznej lekturze źródeł. Fazę drugą, pochodną, niemal równoczesną z kwerendami, stanowiła procedura dokonywania wpisów cząstkowych danych bibliograficznych do oryginalnej, stworzonej na ten cel, informatycznej bazy danych dostępnej w Internecie. Oprogramowanie informatyczne stanowiło trzeci istotny czynnik determinujący przebieg i efektywność pracy całego zespołu bibliograficznego. Autorem programu informatycznego, opracowanego specjalnie na potrzeby bibliografii korbutowej, i osobą sprawującą bieżący, stały nadzór nad sprawnym funkcjonowaniem systemu digitalizacji zapisu danych oraz składu drukarskiego całości jest dr Piotr Kopszak.

Odejście od tradycyjnej metody „fiszkowej” (*vide* zasłużone katalogi kartkowe w bibliotekach i domowych warsztatach starszych badaczy) na rzecz pracy z komputerem podłączonym do globalnej sieci internetowej „zrewolucjonizowało” pracę bibliografa. Wielką zaletą metody informatycznej jest możliwość synchronicznej pracy wszystkich członków zespołu (po zalogowaniu do systemu online) o każdej porze i z każdego miejsca (wyposażonego w wi-fi), a także automatycznego sortowania wprowadzanych danych. W tej fazie praca bibliografa sprowadza się do wypełniania przygotowanych pól (tzw. topik) w formularzach określonych kategorii opisu bibliograficznego – stanowiących części poszczególnych haseł wypełniających określone działy. Takimi modułami haseł głównych były m.in. (podaję dla topiki „Utwór lub cykl”): „tytuł”, „wariant tytułu”, „incipit”, „data” (napisania, publikacji), „autograf”, „dział bibliografii”, „autor”, „miejsce” (powstania utworu, publikacji), „autografy”, „pierwodruk”, „publikacje” (wydania następne), „tłumaczenia”, „przeróbki”. Procedura wpisywania wymaga uwagi, gdyż jedno z tych pól wypełnia się tekstowo (m.in. w „adnotacjach” z informacjami dodatkowymi o czasie i okolicznościach powstania utworu, miejscu i stanie autografu itp.), inne pola aktywuje się, przechodząc do wprowadzonych wcześniej danych (np. indeksu osób, miejscowości) oraz do następnych formularzy przygotowanych na opisywanie np. kolejnych tłumaczeń tego samego utworu, tłumacza. W rezultacie struktura bazy danych przyjmuje

postać układu „schodkowego” lub „szufladkowego”. Przypomina to wędrowanie po wielopiętrowym domu przez kolejne pokoje na poszczególnych piętrach. Są również skróty prowadzące na wyższe piętra, ale trzeba uważać, by to wędrowanie nie stało się labiryntowym błędzeniem...

Zastosowanie informatycznego systemu digitalizacji danych w Internecie zaowocowało dwoma istotnymi konsekwencjami dla finalnego kształtu Mickiewiczowskiego tomu „Nowego Korbuta”. Pierwsza z nich, pomniejsza, dotyczy książkowej wersji bibliografii, stanowiącej, co oczywiste, podstawowy cel i obowiązek przygotowującego ją zespołu. Jak wiadomo, efektywna lektura każdej bibliografii jest możliwa dzięki systemowi indeksów, skrótów, sigli. Bez nich, nawet po uwzględnieniu spisu treści tomu i skonwencjonalizowanych schematów budowy i układu haseł, szybkie dotarcie do poszukiwanych informacji nie byłoby możliwe. Spisy i indeksy książkowe są sposobem przekroczenia ograniczeń linearnej struktury tekstu drukowanego. Natomiast bibliografia posiadająca formę cyfrowej bazy danych – z założenia nielinearnej i niestrukturalnej, przestrzennej – jest w istocie siecią, systemem hipertekstowym. Taka bibliografia, „wrzucona” do Internetu, z definicji będącego systemem systemów hipertekstowych, i dostępna online – daje ogromne możliwości lektury niemal błyskawicznej, zindywidualizowanej i wielostronnej. Wyszukiwanie potrzebnych danych metodą aktywowania wymaganych topik zależy wyłącznie od kompetencji i potrzeb czytelnika. Kartkowanie tradycyjnej, papierowej bibliografii zmienia się w swobodną nawigację w ogromnej sieci internetowego hipertekstu. Metafora Mickiewiczowskiego Oceanu znajduje tutaj nieoczekiwane potwierdzenie w nowoczesnych realiach hipertekstowej nawigacji.

Zarysowany powyżej opis internetowej wersji „Nowego Korbuta” nie jest futurystyczną projekcją. Zastosowana metodologia pracy nad pierwszą częścią Mickiewiczowskiego tomu 10 umożliwia realizację dzieła w formule „dwa w jednym”. Celem pierwszym – prymarnym i najważniejszym z punktu widzenia stuletniej tradycji i rangi bibliografii „Nowego Korbuta” – pozostaje oczywiście publikacja książkowa. Realna i nieodległa w czasie jest zarazem perspektywa przeniesienia korbutowego Mickiewicza do globalnej przestrzeni Internetu. Niewiele już trzeba zrobić, by służąca dotąd zespołowi robocza baza danych (Mickiewiczowska literatura podmiotowa) uzyskała formę aktywnej, powszechnie dostępnej strony internetowej. Aktualizowanej na bieżąco, rejestrującej najnowszy stan badań, stanowiącej równocześnie forum komunikacji dla czytelników z całego świata, służącej zarówno wtajemniczonym w arkanach mickiewiczologii, jak i szerokim kręgom miłośników poezji autora *Pana Tadeusza*. A w nieodległej perspektywie czasowej, gdy powstanie

dwuczęściowa całość bibliografii – Mickiewiczowski „Nowy Korbut” istnieć będzie w dwóch postaciach: jako drukowany solidny, dwuwoluminowy tom 10 i jako interaktywna, hipertekstowa, permanentna strona internetowa. A wtedy wielkie dzieło Gabriela Korbuta, rozpoczęte przed 100 laty, przybierze ostateczny kształt wielkiej, niekończącej się, bibliograficznej opowieści o Adamie Mickiewiczu.

Bibliografia

Źródła

- Mickiewicz A., *Dzieła wszystkie*, red. K. Górski, t. 1: *Wiersze [Część 1] 1817–1824*, Wrocław 1971; *Część druga. Wiersze 1825–1829*, Wrocław 1971; *Część trzecia. Wiersze 1829–1855*, Wrocław 1981; *Część czwarta. Wiersze, uzupełnienia i materiały*, oprac. C. Zgorzelski, Wrocław 1986.
- Mickiewicz A., *Dzieła*, Wydanie Rocznicowe, oprac. Komitet Redakcyjny, red. nacz. Z.J. Nowak, Z. Stefanowska, C. Zgorzelski, t. 1–16, Warszawa 1993–2004.
- Mickiewicz A., *Prose artistique. Contes, essais, fragments. Proza artystyczna. Opowiadania, szkice, fragmenty*, wstęp, oprac. J. Pietrzak-Thébault, Warszawa 2013.
- Mickiewicz A., *Dziadów część III. Podobizny autografów. Transliteracje. Komentarze*, oprac. edyt. Z. Stefanowska, współpraca M. Prussak, Warszawa 1998.
- Mickiewicziana w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu*, [cz. I], oprac. M. Danilewicz-Zielińska, J. Odrowąż-Pieniążek, Warszawa 1989; [cz. II] *Wiersze w albumie Moszyńskiego*, oprac. M. Danilewicz-Zielińska, J. Odrowąż-Pieniążek, Warszawa 1993.
- Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny*, oprac. I. Śliwińska, W. Roszkowska, S. Stupkiewicz, Warszawa 1957.
- Adam Mickiewicz 1798–1855. Poradnik bibliograficzny*, oprac. Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, Warszawa 1955.
- Bibliografia Adama Mickiewicza*, oprac. W. Roszkowska-Sykałowa, mps, teki I–IV, IBL PAN.
- Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 3, Warszawa 2002, s. 16–46 (oprac. J. Maciejewski, uzup. J. Fiećko).
- Katalog rękopisów Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie*, t. 1: *Sygnatury 1–500. Literatura polska XIX w. Mickiewicziana*, oprac. T. Januszewski, W. Kordaczuk, G. Nieduszyńska, M. Polakowska, red. T. Januszewski, Warszawa 1996.
- Korbut G., *Literatura polska. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*, t. 1–3, Warszawa 1917–1921; wyd. 2, t. 1–3, Warszawa 1929–1931.
- Lewak A., *Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu*, Kraków 1931.
- Mickiewicz W., *Adam Mickiewicz, sa vie et son oeuvre*, Paris 1888 (*Index bibliographique*, s. 369–379).

[Mickiewicz W.], *Opis bibliograficzny wydań dzieł Adama Mickiewicza*, Paryż 1870.
Wiersze Adama Mickiewicza w podobiznach autografów, cz. 1: 1819–1929, oprac. C. Zgorzelski, Wrocław 1973; cz. 2: 1830–1855, oprac. C. Zgorzelski, red. nauk. Z. Stefanowska, M. Kalinowska, Wrocław 1998.

Literatura

- Albin J., *Autografy Adama Mickiewicza w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, „Ze Skarbcza Kultury” 1981, z. 35, s. 83–98.
- Czachowska J., *Bibliografia i biblioteka w pracy polonisty*, Wrocław 1977, s. 88–97.
- Estreicher K., *Adam Mickiewicz. Rys biograficzny*, „Rozmaitości” [dodatek „Gazety Lwowskiej”] 1859, nr 25–36, 42–52.
- Korpała J., *Dzieje bibliografii w Polsce*, Warszawa 1969.
- Semkowicz A., [rec.] L. Stolarzewicz, *Bibliografia Mickiewiczowska [...]*, *Bibliografia pism Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki” 1924/1925, s. 461–477.
- Semkowicz A., *Bibliografia utworów Adama Mickiewicza (do roku 1855)*, oprac., uzup. P. Grzegorzczak, Warszawa 1958.
- Semkowicz A., *Wydania dzieł A. Mickiewicza w ciągu stulecia. O wydaniach oryginalnych ogłoszonych za życia poety. 1822–1855. Gawęda bibliofilska z podobiznami*, Lwów 1926.
- Sordylowa B., *Gabriel Korbut. Życie i dzieło*, Wrocław 1978.
- Sordylowa B., *„Literatura polska” Gabriela Korbuta. Z dziejów polskiej bibliografii literackiej*, Kraków 1971.
- Starnawski J., *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. (Na tle dyscyplin pokrewnych)*, Warszawa 1971.
- Syga T., *Te księgi proste: dzieje pierwszych polskich wydań książek Mickiewicza*, przedmowa S. Pigoń, Warszawa 1956.
- Winek T., *Pan Tadeusz Adama Mickiewicza. Autografy i edycje*, Toruń–Warszawa 2011.

ZBIGNIEW PRZYCHODNIAK

Adam Mickiewicz in the Bibliography of Polish Literature of G. Korbut

Abstract. The significance and scope of literary output of Adam Mickiewicz determines the need and importance of its bibliographical coverage and studies on the source literature pertaining to the author of *Forefathers' Eve* and *Pan Tadeusz*. The beginnings of bibliographies devoted to Mickiewicz rest as early as the 1840s; in the latter half of the 19th c. and the beginning of the 20th c. a great number of partial and incomprehensive bibliographies originated. The bibliography of Polish literature,

initiated by Gabriel Korbut in 1917, provided, after 1950, a base for a new and more comprehensive edition finalised in the 19-volume strong series of bibliographies for individual literary epochs and selected authors. The process of preparation and edition of the planned Volume 10, entirely devoted to Mickiewicz and aimed to be included in the series *Nowy Korbut* (A New Korbut Bibliography of Polish Literature), has taken decades to complete its first part (bibliographic listings) and provides an opportunity to create its state-of-the-art mutation in the form of a digital edition of the Mickiewicz bibliography available online.

Key words: literary bibliography, Adam Mickiewicz, *Nowy Korbut* (A New Korbut Bibliography of Polish Literature).